

Correspondència
d'exili
Josep Carner &
Miquel Ferrer

PAM

CORRESPONDÈNCIA D'EXILI

JOSEP CARNER & MIQUEL FERRER

Edició a cura de
Josep FERRER I COSTA
Joan PUJADAS I MARQUÈS

Publicacions de l'Abadia de Montserrat

2022

Amb el suport documental de:

FUNDACIÓ
PERE
COROMINES

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

CRAI Biblioteca
Pavelló de la República

Amb el suport de

Generalitat de Catalunya
**Departament
de Cultura**

Primera edició, octubre del 2022

© Introducció i notes: Josep Ferrer i Costa i Joan Pujadas i Marquès

La propietat d'aquesta edició és de
Publicacions de l'Abadia de Montserrat
Ausiàs March, 92-98 - 08013 Barcelona

ISBN: 978-84-9191-240-8

Dipòsit legal: B-13.982-2022

Imprès a: Gráficas Rey

Tots els drets reservats

ÍNDIX GENERAL

INTRODUCCIÓ

per Josep Ferrer i Joan Pujadas 5

EPISTOLARI

1. [Nova York] 27-VIII-1945	de Josep Carner a Miquel Ferrer	25
2. En mar, 9-IX-1945	de J. Carner a Maria Serra	28
3. [Brussel·les] 17-IX-1945	de Josep Carner a Miquel Ferrer	29
4. Mèxic DF, 27-IX-1945	de Miquel Ferrer a Josep Carner	31
5. [Brussel·les, 16-X-1945]	de Josep Carner a Miquel Ferrer	36
6. [Brussel·les] 25-X-[1945]	de Josep Carner a Miquel Ferrer	40
7. Mèxic DF, 23-XII-1945	de Miquel Ferrer a Josep Carner	43
8. Mèxic DF, 4-I-1946	de Miquel Ferrer a Josep Carner	47
9. [Brussel·les, gener 1946]	de Josep Carner a Miquel Ferrer	50
10. Mèxic DF, 9-II-1946	de Miquel Ferrer a Josep Carner	54
11. Mèxic DF, 2-III-1946	de Miquel Ferrer a Josep Carner	65
12. Mèxic DF, 22-IV-1946	de Miquel Ferrer a Josep Carner	73
13. Mèxic DF, 25-V-1946	de Miquel Ferrer a Josep Carner	75
14. Mèxic DF, 5-VII-1946	de Miquel Ferrer a Josep Carner	77
15. Mèxic DF, 8-VIII-1946	de Miquel Ferrer a Josep Carner	79
16. Mèxic DF, 23-IX-1946	de Miquel Ferrer a Josep Carner	83
17. Mèxic DF, 8-XII-1946	de Miquel Ferrer a Josep Carner	84
18. Brussel·les, 20-XII-1946	de Josep Carner a Miquel Ferrer	86
19. Mèxic DF, 31-XII-1946	de Miquel Ferrer a Josep Carner	89
20. Mèxic DF, 16-V-1947	de Miquel Ferrer a Josep Carner	95

ÍNDIX GENERAL

21. Mèxic DF, 14-VII-1947	de Miquel Ferrer a Josep Carner	99
22. Brussel·les, 7-VIII-1947	de Josep Carner a Miquel Ferrer	103
23. Mèxic DF, 14-VIII-1947	de Miquel Ferrer a Josep Carner	105
24. Mèxic DF, 26-I-1948	de Miquel Ferrer a Josep Carner	108
25. Mèxic DF, 21-IV-1948	de Miquel Ferrer a Josep Carner	111
26. [Brussel·les] 25-IV-[19]48	de Josep Carner a Miquel Ferrer	117
27. Mèxic DF, 1-V-1948	de Miquel Ferrer a Josep Carner	120
28. [Brussel·les] 1-I-1949	de Josep Carner a Miquel Ferrer	124
29. Brussel·les, 7-V-1950	de Josep Carner a Miquel Ferrer	126
30. Mèxic DF, 27-V-1950	de Miquel Ferrer a Josep Carner	129
31. Brussel·les, 10-III-1951	de Josep Carner a Miquel Ferrer	134
32. Mèxic DF, 13-III-1951	de Miquel Ferrer a Josep Carner	137
33. Mèxic DF, 10-IV-1951	de Miquel Ferrer a Josep Carner	143
34. Brussel·les, 25-X-1952	de Josep Carner a Miquel Ferrer	145
35. Mèxic DF, 2-XI-1952	de Miquel Ferrer a Josep Carner	146
36. Brussel·les, 30-V-1953	de Josep Carner a Miquel Ferrer	153
37. [Brussel·les] 11-II-1954	de Josep Carner a Miquel Ferrer	156
38. Mèxic DF, 3-III-1954	de Miquel Ferrer a Josep Carner	157
39. Mèxic DF, 22-VII-1954	de Miquel Ferrer a Josep Carner	160
40. Mèxic DF, 1-XI-1954	de Miquel Ferrer a Josep Carner	164
41. [Brussel·les, des. 1954?]	de Josep Carner a Miquel Ferrer	165
42. Mèxic DF, 3-I-1955	de Miquel Ferrer a Josep Carner	166
43. Mèxic DF, 20-I-1955	de Miquel Ferrer a Josep Carner	168
44. [Brussel·les] 4-IV-1955	de Josep Carner a Miquel Ferrer	175
45. Mèxic DF, 21-I-1958	de Miquel Ferrer a Josep Carner	177
46. Brussel·les, 30-I-1958	de Josep Carner a Miquel Ferrer	180
47. Mèxic DF, 26-III-1958	de Miquel Ferrer a Josep Carner	182
48. [Brussel·les] 15-IV-1959	de Josep Carner a Miquel Ferrer	184
49. [Brussel·les] 18-IV-1959	de Josep Carner a Miquel Ferrer	186
50. Mèxic DF, 3-VI-1959	de Miquel Ferrer a Josep Carner	188
51. [Brussel·les, 1960]	de Josep Carner a Miquel Ferrer	189
52. Mèxic DF, 17-X-1961	de Miquel Ferrer a Josep Carner	190
53. Mèxic DF, 20-X-1961	de Miquel Ferrer a Josep Carner	191
54. Mèxic DF, 29-X-1961	de Miquel Ferrer a Josep Carner	193
55. Brussel·les, 11-XI-1961	de Josep Carner a Miquel Ferrer	199
56. Mèxic DF, 8-XII-1961	de Miquel Ferrer a Josep Carner	201
57. Mèxic DF, 26-I-1962	de Miquel Ferrer a Josep Carner	203
58. Brussel·les, 1-II-1962	de Josep Carner a Miquel Ferrer	205
59. Mèxic DF, 13-II-1962	de Miquel Ferrer a Josep Carner	208

ÍNDIX GENERAL

60. Mèxic DF, 3-III-1962	de Miquel Ferrer a Josep Carner	210
61. [Brusselles] 5-V-1962	de Josep Carner a Miquel Ferrer	214
62. Mèxic DF, 20-V-1962	de Miquel Ferrer a Josep Carner	216
63. Mèxic DF, 21-V-1962	de Miquel Ferrer a Josep Carner	219
64. Mèxic DF, 14-X-1962	de Miquel Ferrer a Josep Carner	220
65. Mèxic DF, 10-XII-1963	de Miquel Ferrer a Josep Carner	225
66. Mèxic DF, 3-IV-1964	de Miquel Ferrer a Josep Carner	229
67. Mèxic DF, 1-X-1964	de Miquel Ferrer a Josep Carner	232
68. Mèxic DF, 17-III-1965	de Miquel Ferrer a Josep Carner	234
69. Col. Güell, 15-VI-1965	de Miquel Ferrer a Èmilie Noulet.....	235
70. [Koksijde] 28-XII-[19]67	de J. Carner a M. Ferrer i È. Noulet.....	237
71. Barcelona, 24-I-1970	de M. Ferrer a J. Carner i È. Noulet.....	238
72. Brusselles, juny 1970	Recordatori de les exèquies de Josep Carner	240

ANNEX

1. Discurs de Josep Carner als Jocs Florals de Mèxic (Mèxic, 3 de maig de 1942)	243
2. Discurs de Josep Carner en l'homenatge al President Companys (Mèxic, 15 d'octubre de 1944).....	248
3. Carta de Carles Pi i Sunyer a Josep Carner (Londres, 19 de juliol de 1945)	257
4. Carta de Josep Carner a Carles Pi i Sunyer (Nova York, 27 d'agost de 1945)	263
5. Carta de Joan Comorera a Carles Pi i Sunyer (l'Havana, 21 d'agost de 1945)	264
6. Carta de Josep Carner a Carles Pi i Sunyer (Brusselles, 15 d'octubre de 1945).....	273
7. Carta de Carles Pi i Sunyer a Josep Carner (Londres, 20 d'octubre de 1945).....	274
8. «Josep Irla, president de la Generalitat», de Josep Carner (<i>La Humanitat</i> , París, desembre 1947)	279
9. Carta de Manuel Serra i Moret a Josep Irla (Buenos Aires, 2 de març de 1946).....	285
10. Conferència de Josep Carner en l'homenatge a Mestre Fabra (Prada de Conflent, 28 de febrer de 1948)	287

ÍNDEX GENERAL

11. Discurs de Josep Carner als Jocs Florals de París (París, 7 de novembre de 1948)	290
12. «Els intel·lectuals i la política», de Miquel Ferrer (<i>La Nostra Revista</i> , Mèxic, maig-setembre 1954).....	294
13. «Lletra al director de “Ressorgiment”», de Josep Carner (<i>Ressorgiment</i> , Buenos Aires, febrer 1955)	300
14. «La meva reconciliació amb Josep Carner», de Miquel Ferrer	302

TAULES

Taula de noms.....	311
Índex general.....	331

INTRODUCCIÓ

Aquest epistolari aplega totes les cartes conservades entre el poeta Josep Carner (1884-1970)¹ i el polític Miquel Ferrer (1899-1990).² La correspondència s'obre amb una carta de Carner des de Nova York, camí de Brussel·les, un 27 d'agost de 1945, en què li dona l'adreça del que serà el seu primer domicili a Brussel·les: «14, Avenue des Cerisiers». La complicitat de la carta indica un Miquel Ferrer encarregat d'alleugerir la maniobra de mudança del matrimoni Carner Noulet. La relació epistolar es clourà vint-i-cinc anys més tard i setanta-una cartes després, en els prolegòmens del controvertit viatge de Carner a Barcelona, poc abans de morir, ja força atropellat, afectat d'una demència senil intermitent que se li havia manifestat clarament l'any 1965, quan va deambular perdut tot un dia per Brussel·les.³ El conjunt és format

1. Per resseguir la vida i l'obra de Josep Carner és imprescindible: Albert MANENT, *Josep Carner i el Noucentisme. Vida, obra i llegenda*, 3^a ed., Barcelona, Edicions 62, 1988, 367 pp.

2. Per resseguir la vida de Miquel Ferrer ens hem servit bàsicament de Miquel FERRER I SANXIS, *Memòries (1920-1970), 50 anys d'acció política, social i cultural catalana*. Adaptació i edició a cura de Miquel-Angel Velasco Martín, Barcelona, Fundació Josep Comaposada, 208, 479 pp.

3. Pel que fa a aquest tema i als canvis de domicilis –cinc en vint-i-cinc anys–, sembla que a partir d'un moment vinculats a una progressiva pèrdua de poder adquisitiu, vid. Jaume COLL, «Els llocs de Carner a Brussel·les», *Ara* (Barcelona) (2-XII-2017). Els lapsus de memòria de Carner ja eren evidents anys abans d'aquesta crisi de 1965. El polític i activista Jordi Arquer ja s'hi referia en una carta a Joan Fuster (París, 20-VIII-1962): «Fa pocs dies estigué a París Josep Carner. Sopàrem junts (amb la seva esposa, especialista de Mallarmé) i després la xerrada durà quatre hores seguides. Parlàrem de tot, d'homes i de llibres, de fets i de malifetes, de dures realitats i de lluors d'esperança, de les coses de casa nostra i de les de l'estranger. Encara camina dret i trepitja fort i si bé a vegades li falla la memòria, és perquè la cosa no deu ser per ell important.» Un any després la decadència encara es feia més patent: «Fa una setmana que estigué a París, amb la seva esposa, Josep Carner. Ella ha estat nomenada doctor *honoris causa* de la Sorbona i estava ben contenta, àdhuc m'ensenyà telegrams de felicitació que havia rebut de Barcelona, entre els quals amics inconeguts que ni ella ni ell no coneixien. Ell, *bien sur*, estava també content de l'honor que havien fet a la seva Missenyora, però s'ho prenia més filosòficament i li recava les visites i invitacions més o menys oficials que l'honor de la seva costella l'obligaven a fer en tant que príncep consort. Potser no saps que Gallimard li acaba de publicar la versió francesa d'*El ben cofat i l'altre*. L'home el vaig trobar força decandit i bé que guarda tota la seva lucidesa intel·lectual i una bona memòria que li permeté de recitar-me de memòria les seves darreres creacions poètiques –una sèrie de ver-

per vint-i-cinc cartes carnerianes que, un cop acabada la seva etapa mexicana, ressegueixen el darrer sojorn belga del poeta,⁴ ja instal·lat el matrimoni Carner & Noulet a Brusselles, la capital del país imaginat —«Si fossin el meu fat les terres estrangeres, / m'agradaria fer-me vell en un país / on es filtrés la llum, grisa i groga, en somris, / i hi hagués prades amb ulls d'aigua i amb voreres / guarnides d'arços, d'oms i de pereres; / viure quiet, no mai assenyalat, / en una nació de bones gents plegades, / com cor vora de cor ciutat vora ciutat, / i carrers i fanals avançant per les prades. / I cel i núvol, manyacs o cruels, / restarien captius en canals d'aigua trèmula, / tota desig d'emmirallar els estels»—;⁵ la resta d'epístoles —quaranta-sis— són d'un Ferrer que no abandonaria la capital mexicana fins a la seva jubilació l'any 1965 per reincorporar-se a la pàtria.⁶

Miquel Ferrer i Sanxis, quinze anys més jove que Carner, tot i que havia nascut a Castelldefels el 1899, de fet es crià a la Colònia Güell de Santa Coloma de Cervelló, on havia anat a raure després de la mort del seu pare en un accident laboral a Badalona, on treballava de guardaagulles. La mare de Ferrer, cosidora d'ofici, havia entrat a treballar a les filatures d'Eusebi Güell, on ja feinejava part de la família materna, i on feien jornades inacabables i esgotadores de setze hores. Ferrer va aprendre de lletra a l'escola catalana de la Colònia, que comptava amb l'assessorament pedagògic de l'escriptor Josep Pin i Soler, l'autor de *La família dels Garrigas* (1887). Com que la mare no volia que el seu fill entrés a treballar a la fàbrica, l'any 1910 la família —mare i fill—, es traslladaren a Vilanova i la Geltrú, on el petit Miquel va començar d'aprenent de diversos oficis fallits i estudià comptabilitat, fet que li permeté, per una sèrie de casualitats, entrar a treballar al despatx de la impremta dels germans Oliva, especialitzada en obres de bibliòfil i llibres d'art, en les oficines de la qual es feia una tertúlia catalanista —era temps de penyes i tertúlies— que aplegava personalitats com el pintor Joaquim Mir, el gra-

sos breus per il·lustrar un bestiar que s'editarà dintre de poc a Barcelona i que l'il·lusiona molt— el vaig veure, físicament, ben apurat. Tant de bo l'hivern no li faci mal.» (París, 21-IX-1963). *La Correspondència Joan Fuster & Jordi Arquer*, a cura de Josep Ferrer i Joan Pujadas, es troba en premsa.

4. Per resseguir aquesta darrera etapa carneriana és imprescindible: JAUME SUBIRANA, *Josep Carner: l'exili del mite (1945-1970)*, Barcelona, Edicions 62, 2000, 399 pp.

5. Vid. JOSEP CARNER, «Bèlgica», poema aparegut dins *Llunyania* (Santiago de Xile, 1952). Per a la gènesi d'aquest poema, vid. JAUME COLL, «Postilla a Bèlgica», publicat en *Núvol* <nuvol.com> (3-X-2017).

6. Cal consignar la pèrdua, que puguem documentar, d'un total de vint-i-una cartes, tretze de Josep Carner i vuit de Miquel Ferrer.

INTRODUCCIÓ

vador Enric C. Ricart o tot un intel·lectual com Lluís Nicolau d'Olwer de visita, entre d'altres. Som a l'època de la creació de la Mancomunitat de Catalunya (1914), d'Enric Prat de la Riba, i l'inici de les bases del catalanisme polític... i de la Gran Guerra –Primera Guerra Mundial, 1914-1918–, que tants beneficis econòmics va aportar a les manufactures catalanes –la brutal dita «bona és la guerra lluny de la nostra terra». El 1915 els germans Oliva traslladaren l'empresa –tallers i plantilla– a Barcelona: al carrer de Casanova, 169, obriren «Oliva de Vilanova», que aviat guanyà prestigi i comandes. Ferrer seguí el trasllat de l'empresa acompanyat de la seva mare, i allà conegué de prop o de lluny clients com el pantarca Eugeni d'Ors, un pèl engolat, que marcava el compàs estètic del moment per mitjà del seu «Glosari» (1906-1917) de *La Veu de Catalunya*, de qui explica que en portar al seu domicili de la Casa de les Punxes unes galerades per revisar de la revista *Quaderns d'Estudi*, que Xènius dirigia, la minyona li digué: «Ara no pot ésser perquè el Mestre pensa», que Ferrer trobà d'una petulància inaguantable,⁷ el bibliòfil Ramon Miquel i Planes, el fotògraf Adolf Mas, el ninotaire Xavier Nogués, a més d'altra morralla modernista. Mentre treballava, amplià estudis a l'Escola Oficial de Comerç de Barcelona, fet que li obrí altres portes laborals, i la pluriocupació comptable, habitual a l'època. Paral·lelament es desperten les seves inquietuds polítiques, socials i nacionals. De la mà del doctor Martí i Julià, president de la Unió Catalanista, abraça l'ideari del socialisme català en una època –permeteu-nos el comentari malèvol– en què això no semblava un oxímoron. L'any 1917 esclata la Revolució russa, i la doctrina bolxevic s'escampa i embadaleix les masses populars. Finalment s'enrola en un negoci de llibreria i distribució de llibres catalans que tenia la seu a la Rambla de Catalunya, entre Rosselló i Còrsega, amb l'inquiet –*gentleman* bufanúvols–⁸ Magí P. Sandiumenge (1885-1930); més tard, el 1923, reconvertida en la Llibreria Italiana (1923-1925; Sandiumenge es desentengué del negoci després del cop d'Estat primoriverista, i Ferrer continuà en solitari des del carrer Petritxol –la llibreria de la Sala Parés–), que publicava la col·lecció literària Diana, les *Monografies Mèdiques* del doctor Jaume Aiguader i Miró (representant personal de Macià i membre d'Estat Català), i les *Monografies d'Art*, de Joan Merli. Serà en aquesta feina on trobarà la seva vocació, perquè li permetia exercir i combinar l'activisme polític i cultural, que

7. Vid. Miquel FERRER I SANXIS, *Memòries (1920-1970)*, op. cit., p. 33.

8. Vid. Josep M. de SAGARRA, «L'aperitiu. Magí P. Sandiumenge», *Mirador* (Barcelona), núm. 89 (9-X-1930), p. 2.

el contacte amb el llibre, els autors i els lectors diversos afavoria. L'estiu de 1922 ingressà, tot i els dubtes tant d'estratègia política com ideològica, poc després de la seva constitució, en bona part escissió de la Lliga –d'aquí el malnom de «la Lligueta»–, a Acció Catalana, el partit de la intel·lectualitat catalana, presidit per Jaume Bofill i Mates –a qui el seu gran amic Josep Carner havia batejat *Guerau de Liost*, l'autor de *La muntanya d'ametistes* (1908)–, Lluís Nicolau d'Olwer i Rovira i Virgili, i que tenia en el catalanitzat diari *La Publicitat* (1922) la seva nau capitana. La Llibreria Italiana fou un focus d'atracció, contacte i conspiració de part de la joventut nacionalista radical, niu d'activitats subversives, antimonàrquiques, republicanes i separatistes.

El marc temporal venia marcat per la guerra del Rif (1920-1926) i el Desastre d'Annual (1921) –8.000 soldats morts!–, el radicalisme obrer, castigat per la crisi que va provocar el final de la Gran Guerra el 1918, la mateixa guerra que havia omplert les butxaques de la burgesia industrial, que es manifestà en atemptats i atracaments revolucionaris i anarquistes, adobats per la propaganda bolxevic, i contrarestats pel pistolerisme patronal: «quan mataven pels carrers», en definitiva; finalment, la solució fàcil i estèril del cop d'Estat del general andalús Miguel Primo de Rivera, aleshores capità general de Catalunya, que comptà amb l'aplaudiment de la patronal catalana i el vistiplau del borbònida Alfons XIII, de mitjan setembre de 1923, concretament pocs dies després de la diada de l'Onze de Setembre, la manifestació reivindicativa de la qual va ser reprimida amb contundència per la policia. Aquest cop d'Estat, que es prolongà fins al 1930, augmentà la tradicional repressió espanyola, i atia encara més el malestar català i obrer.

Com a reacció a aquesta situació, Ferrer pren consciència i actua en contra de la tirania en grups radicals –Grup dels Set– que practiquen un terrorisme de baixa intensitat: «el nostre armament mai no excedí de tres pistoles»; fou membre fundador l'any 1924 del SEM, Societat d'Estudis Militars, organització paramilitar clandestina presidida per Lluís Nicolau d'Olwer, que havia de ser el rovell del futur exèrcit català; el cap instructor del grup, que feia pràctiques militars i de tir setmanals, era el farmacèutic Miquel A. Baltà. També col·laborà, tot i que en sortí indemne, en el Complot de Garraf (1926), l'intent fallit de fer volar el tren reial al seu retorn a Madrid de la visita oficial a Catalunya. Però més tard fou detingut i empresonat a la Model –li caigueren set anys en dos consells de guerra per activitats subversives diverses–, on el trobaren els Fets de Prats de Molló (1926), la fracassada invasió militar de Catalunya

per part de les forces de Francesc Macià i Estat Català per tal de proclamar la independència i la República Catalana, que internacionalitzà el fet català amb la detenció i el judici dels implicats a París. Ferrer complí condemna a Alacant (1927-1930), al Reformatori d'Adults. Sortí de la presó a finals de març de 1930, en plena «Dictablanda» de Berenguer (1930-1931), el portal cap a la Segona República del 14 d'abril de 1931 –data també de la proclamació de Francesc Macià de l'efímera República Catalana des del balcó del Palau de la Generalitat–, un cop ja exhaurida la dictadura de Primo de Rivera, que havia anat perdent suports al ritme que augmentava la crisi econòmica i social, la corrupció i els escàndols de tota mena –ja des dels inicis, com la *liaison* del dictador, habitual de cabarets, *music-halls* i cases de barrets, amb una prostituta cocaïnòmana anomenada La Caoba («Famoso se hizo el caso de la ramera, vendedora de drogas prohibidas por ley y conocida por la Caoba, a la que un juez de Madrid hizo detener para registrar su casa y el dictador le obligó a que la soltara y renunciara a procesarla por salir fiador de ella», escrivia un Miguel de Unamuno desterrat a Fuerteventura)–, fet que provocà el seu exili a París, on morí, sol i malalt, poques setmanes després..., deixant, però, d'herència, el seu fill, José Antonio –el «José Antonio ¡Presente!» que encapçalava totes les làpides als monuments «a los Caídos por Dios y por España»–, fundador de la Falange, i la seva filla *doña* Pilar, fundadora de la Sección Femenina, entre d'altres.

Ferrer s'incorpora al món laboral com a bibliotecari del Col·legi d'Advocats, amb seu, com encara ara, a la cantonada de Mallorca amb Roger de Llúria, on reactivaria les activitats d'aquesta institució, i posteriorment s'afilià amb dubtes, en aquest cas per una actitud tèbia envers la qüestió nacional, al BOC, el Bloc Obrer i Camperol, de Joaquim Maurín i Jordi Arquer, d'ideologia comunista, que tenia com a portaveu *L'Hora*. Formà part del Comitè Central amb l'àlies de *Ramon Fuster*. En les eleccions municipals de 1931 –«Visca Macià, mori Cambó!»– el BOC obtingué uns tres mil vots i a les constituents del 28 de juny els resultats foren un «fracàs absolut».⁹

Amb la transformació de la República Catalana en Generalitat de Catalunya i la redacció i aprovació de l'Estatut de Núria de 1932 començava una època apassionant alhora que convulsa. La diada de Nadal de 1933 moria l'estimat president Macià, i el que seria president màrtir, Lluís Companys, n'agafava el relleu, qui proclamà l'Estat Català

9. Vid. Miquel FERRER i SANXIS, *Memòries (1920-1970)*, op. cit., p. 217, i Francesc BONAMUSA, *El Bloc Obrer i Camperol (1930-1932)*, Barcelona, Curial, 1974, pp. 303-340.

el 6 d'octubre de 1934, arran de l'entrada de la CEDA de Gil-Robles, la dreta cavernícola espanyola, al govern de l'Estat –inici del Bienni Negre (1934-1936): el Govern de Catalunya fou empresonat, l'Estatut, suspès, etc., la repressió institucional i política habitual. La reacció fou la creació del Front d'Esquerres de Catalunya –coalició electoral encapçalada per Esquerra Republicana, que obtingué una victòria aclaparadora en les eleccions legislatives de febrer de 1936–, que tenia la seva rèplica en el Front Popular a Espanya. Les dretes no païren el resultat i provocaren el cop d'estat del 18 de juliol que desembocà en una cruenta Guerra Civil (1936-1939). El detonant va ser la mort a mans de la policia del polític d'extrema dreta José Calvo Sotelo; el soroll de sabres s'inicià a les guarnicions nord-africanes, i el general Franco, un africanista sense escrúpols bregat en les guerres marroquines –batejat amb el motiu de «Miss Islas Canarias» pel seus mateixos companys d'armes pels aires amanerats que gastava–, des de la capitania de Santa Cruz de Tenerife, n'assumí el liderat després de la mort del golpista –*Sanjurjada* de 1932– capità general José Sanjurjo, *El León del Rif*, en un accident d'aviació quan es disposava a assumir el comandament dels sublevats. A Catalunya el cop sediciós fou reprimat i provocà una revolució sagnant: l'estiu de l'anarquia..., i l'inici de la guerra.

En aquests moments crucials Ferrer s'incorpora a la secretaria de la UGT de Catalunya, on per una sèrie de caramboles n'acabaria essent el secretari general, precisament en el moment que aquesta organització sindical ja s'havia emancipat tant de la matriu espanyola com de la tutela del PSOE. Les restes del BOC, que s'havia anat desintegrant, es van acabar diluint en el POUM, que al seu torn s'integrà en el PSUC (Partit Socialista Unificat de Catalunya), que pretenia esdevenir el partit únic del proletariat català, presidit per Joan Comorera. La UGT era, *de facto*, el sindicat del partit, i com a tal, Ferrer també esdevingué membre tant del Comitè Central com del Comitè Executiu del PSUC. Enmig d'aquell rebombori, Miquel Ferrer es casa aquell setembre de 1936 amb Maria Serra, amb qui feia molts anys que festejava.

El 26 de gener de 1939, després de tres anys de guerra escruixidora, hores abans de la caiguda de Barcelona, Ferrer fugí a Girona amb la resta de companys ugetistes que havien quedat a la rereguarda. A Girona es retrobà amb la seva dona. Passaren la ratlla de França i foren acollits per la CGT francesa –la solidaritat obrera internacional és un fet– i es refugiaren a Tolosa, on de seguida organitzaren un Servei de Recerques eficaç i popular, però les autoritats franceses el detingueren

INTRODUCCIÓ

a mitjan mes d'abril i fou ingressat al camp de concentració de Setfontes i posteriorment traslladat sense saber-ne els motius al Castell de Cotlliure, camp de càstig, on romangué fins al 5 de juliol en condicions penoses, quan fou expulsat del país amb l'estatus, però, de refugiat polític en direcció a Mèxic. Embarcà a bord del vaixell *Mexique* a Bordeus la vigília de la festa nacional francesa.

Carner i Ferrer no coincidiren a Barcelona: bàsicament per la diferència d'edat, que en la joventut és abismal –Ferrer era aleshores un adolescent de setze anys, mentre que Carner era un home que ja havia traspassat la trentena–, perquè es movien en àmbits diferents –Carner en els cercles de la burgesia catalanista, mentre que Ferrer en els rengles obrers i proletaris–, i perquè quan Ferrer arribà a Barcelona en el seguici d'«Oliva de Vilanova» el 1915, Carner era a punt de marxar-ne. Josep Carner i Puig-Oriol havia nascut a Barcelona al carrer d'Aribau, al costat de la Universitat de Barcelona, el 1884. Escriptor precoç, dotat d'un do de llengua privilegiat i d'una tècnica poètica prodigiosa –«quod scribebat versus erat»–, amb la ironia, la facècia i l'humor com a senyes d'identitat, estava cridat a ser no només el representant poètic –el «Príncep dels Poetes» per antonomàsia– del Noucentisme, sinó també un dels escriptors més grans de la llengua catalana i, per extensió, de les lletres universals. Llicenciat en dret (1902) i en filosofia i lletres (1904), assidu als Jocs Florals, va publicar el seu primer poemari, *El llibre dels poetes*, el 1904, va rescatar la forma del sonet en el *Primer llibre de sonets* (1905) i el *Segon llibre de sonets* (1907) i, entremig donà a conèixer *Els fruits saborosos* (1906), ja una obra plenament noucentista. Animal de ploma, *pro pane lucrando* dirigeix la revista literària *Catalunya* i col·labora, entre d'altres, en *La Veu de Catalunya*, el diari de Prat de la Riba, el «Seny Ordenador de Catalunya» segons l'expressió orsiana, el líder de la Lliga, el teòric del catalanisme amb *La nacionalitat catalana* (1906), l'estadista pràctic de la creació de la Mancomunitat de Catalunya (1914), el dirigent espiritual de la perseverança –la resiliència, el *never give up*, que en diríem ara–, de la santa continuïtat –«La Santa Continuació»–,¹⁰ de l'eficàcia, de l'ordre nou, el polític de la dignificació de la cultura amb la creació de l'Institut d'Estudis Catalans (1907), i de la llengua amb Pompeu Fabra al capdavant i Carner de lloctinent –«Tinc l'honor d'haver estat, cronològicament, el primer ministerial

10. Vid. Enric PRAT DE LA RIBA, «La santa continuació», *La Veu de Catalunya* (Barcelona), núm. 4.200 (13-1-1911, ed. del vespre), pp. 1 i 2.

de l'obra de Pompeu Fabra»–,¹¹ preparats per guanyar la Batalla Normista.

Figura popular, que havia fet tronar i ploure en aquella Barcelona de començament de segle a cavall del modernisme –que tenia en Joan Maragall (1860-1911) el referent literari i poètic–, i el noucentisme, Carner fou també el creador d'un estil de periodisme literari i polític nou –ben exemplificat en els reculls *Les planetes del verдум* (1918), *Les bombomies* (1925) i *Tres estels i un ròssec* (1928)–, un traductor de prestigi –la seva traducció dels anys trenta de *Pickwick (The Pickwick Papers, 1836)* de Dickens és un monument a la llengua catalana. El 1915, curiosament després de la publicació de *La paraula en el vent* (1914), poemari que marca una fita en la poesia moderna, i d'un desengany amorós amb la filla de l'amo,¹² en un viatge llampec, a la insabuda de tothom, es casa a Xile amb Carmen de Ossa –amb un lacònic «Am» de ressons ausiasmarquians¹³ ho fa saber al seu grandíssim amic Guerau de Liost–,¹⁴ a qui havia conegut a Barcelona, cunyada del cònsol de Xile a la ciutat, un parell d'any abans quan ella, en el seu «grand tour», va fer estada a la capital catalana, un amor que s'havia anat inflamant per correspondència, i a qui dedicaria el poemari *L'oreig entre les canyes* (1920) –«A tu, Carme / *Can I go forward when my heart is here / SHAKESPEARE*».¹⁵

Encara, però, va provocar més sorpresa la notícia que «En Carner se'n va».¹⁶ Efectivament el 1920 Carner s'enrola en la diplomàcia espanyola en el que sembla d'entrada un intent d'assegurar-se un *modus vivendi* estable: «En Carner se'n va» va deixar tot déu bocabadat. La

11. Vid. Tomàs GARCÉS, «Conversa amb Josep Carner», *Revista de Catalunya* (Barcelona), IV, núm. 38 (agost 1927), pp. 141-146.

12. Fa referència a una «beutat» canetenca, Anna (Anita) Domènech i Ballester (Canet de Mar, 1893-Barcelona, 1973), filla d'Eduard Domènech i Montaner, propietari de l'editorial que publicava la col·lecció «Biblioteca Clàssica Catalana», que Carner dirigia. Sembla que l'oposició del pare impedí la relació per motius vinculats amb la solvència econòmica del poeta. Vid. l'apartat «Un amor a Canet». A: Jaume MEDINA, *Les dames de Josep Carner*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998, pp. 66-77.

13. Cf. Ausiàs March, «Ara que us am plus que jamés amí» (XXV. No em fall record del temps tan delitós).

14. Vid. targeta postal de J. Carner a J. Bofill i Mates (Santiago de Xile, 21-VIII-1915), «Epistolari entre Josep Carner i Jaume Bofill i Mates», transcripció de Carles-Jordi Guardiola, introducció i notes de Jaume Medina. A: *Epistolari de Josep Carner*, vol. I, a cura d'Albert Manent i Jaume Medina, Barcelona, Curial, 1994, p. 141.

15. Vers de *Romeu i Julieta*, II, I, 1: «Com puc anar més lluny si ací és mon cor!» (trad. de M. Morera i Galícia, 1923).

16. Titular del diari terrassenc *El Dia* de 30 de març de 1921, pp. 3-4, consultable a Trencadís. Fons locals digitalitzats. Xarxa de Biblioteques Municipals, de la Diputació de Barcelona: <trencadis.diba.cat>. Vid. A. MANENT, *Josep Carner i el Noucentisme*, op. cit., p. 211.

pregunta punyent era, com és encara ara, com era possible que un home tan brillant, tan enlluernadorament brillant, no trobés una manera digna de guanyar-se la vida a Catalunya, quan tantes altres mediocritats hi sopaven dos cops! Alguns van parlar de fugida, de deserció.¹⁷ Sembla, però, que els motius d'índole econòmica foren els que més pesaren —«Vergonya, cavallers, vergonya!»—: Carner aleshores mantenia dona i dos fills,¹⁸ a més de carregar amb el seu pare vidu; tampoc no cal descartar, però, que Carner fos un «català del món»,¹⁹ inclinat al nomadisme —«ell, que sempre se'n va»—,²⁰ un espècimen immune a l'enyorament,²¹ contravenint la llei física de Pla —«Posat a l'estranger [...] el català és un animal que s'enyora, i quan un català s'enyora no és pas d'un tracte còmode, sinó que, en trobar-lo, més val passar per l'altre carrer».²² Sigui com sigui, Carner, i família, fa les maletes i s'instal·la com a vicecònsol al Consolat espanyol de Gènova (1921-1924) —la capital de la Ligúria i el port més important d'Itàlia: aquí viu el cop d'Estat i l'inici de la dictadura de Primo de Rivera, que combatrà amb la sàtira punyent com a bandera des de les seves col·laboracions a *La Veu de Catalunya*, que duïen la signatura anònima però inequívoca de tres estels [* * *], d'aquí el seu recull posterior *Tres estels i un ròssec* (1928): Carner no es desentén de Catalunya ni abans ni ara ni mai. Altres destinacions diplomàtiques ja com a cònsol foren: la capital tropical de Costa Rica, San José (1924-1926) —on enllesteix un poemari rodó, perfecte: *El cor quiet* (1925)—, retorna a Europa per instal·lar-se a França, a Le Havre (1927-1932), una altra ciutat portuària important, i a Hendaia (1932-1934), al País Basc francès; marxa després a l'Orient, a una destinació tan exòtica com la capital libanesa, Beirut (1935-1936), d'on les seves cròniques «Del

17. Vid. Tomàs GARCÉS, «Records de Josep Carner». A: *L'obra de Josep Carner*, Barcelona, Selecta, 1958, p. 251.

18. Fa referència a Anna Maria Carner i de Ossa (Barcelona, 16-x-1916—Ginebra, 9-x-1994) i a Josep Carner i de Ossa (Barcelona, 26-xii-1919—Mèxic DF, 22-vi-1998).

19. Expressió de M. Foraster que parafraseja el suposat cosmopolitisme de «ciutadà del món»: «Jo sóc un català del món», vid. Manuel FORASTER (1949-2016), *Sabadell Gran Central, Nova York Rambla*, Barcelona, Tusquets, 2016, p. 144.

20. Vid. Pere CALDERS, *Josep Carner*, Barcelona, Alcides, 1964, p. 41.

21. Vid., però, el comentari caldersià: «En Carner s'havia hagut de defensar de l'enyorament de la manera que bonament podia. Em sembla que tenia una tècnica, un conjunt de fórmules provades. En primer lloc, el país on es trobava —fos on fos— era sempre magnífic, ple de possibilitats, interessant. En segon lloc, s'instal·lava sense caure en provisionalitats, com si cada un dels seus destins fos el definitiu, un bell indret per a quedar-s'hi. En tercer lloc, procurava tant com podia no mirar endarrera, a base —entre altres coses— de no escriure als amics absents. Això, és clar, no en termes absoluts, però sí amb una marcada decisió.» Pere CALDERS, *Josep Carner, op. cit.*, p. 40.

22. Vid. Josep PLA, *La vida amarga*, Barcelona, Destino, 1974, p. 354. («Obra Completa», 6)

Pròxim Orient» a *La Publicitat*, on el sorprendrà la mort del seu pare,²³ l'esclat de la Guerra Civil i la mort sobtada de la seva dona, Carmen de Ossa:²⁴ una veritable tragèdia grega.

Carner fou dels pocs diplomàtics de carrera que es van mantenir fidels a la República després del cop d'Estat feixista, tot i que bé és cert que en els tres anys de Guerra Civil (1936-1939) s'abstingué i no participà en el debat polític per mitjà dels seus apreciats articles periòdics, com sí que ho havia fet durant la Dictadura de Primo de Rivera (1923-1930) i la posterior Dictablanda (1930-1931), de transició cap a la Segona República (1931-1939): Carner i la guerra, l'aberració humana de la guerra, eren com ara l'aigua i l'oli, una barreja impossible.

Passa la Guerra Civil entre Brusselles (1936-1937) i París (1937-1938), i escriu el gran poema bíblic sobre el profeta Jonàs, *Nabí* (1941), amb què s'enfronta al seu particular Leviatan: «Car ultrapassaràs del Pare la justícia, / oh maternal condícia / del brossat, de les pomes i la mel!»

És en aquest període convuls no només a Catalunya i a Espanya, sinó també a Europa, que entre Brusselles i París Carner coneix una culta intel·lectual belga francòfona, Mlle. Noulet, Émile Noulet (1892-1978), professora a l'Université de Bruxelles, brillant crítica literària –partidària de la màxima valeriana de «Seul le texte est pur, lui seul confesse»; l'epígraf del seus *Études littéraires* (1944) així ho recalca: «Quidquid latet apparebit»–,²⁵ especialista en poesia simbolista francesa, Valéry, sobretot Paul Valéry –«Le vent se lève!.. Il faut tenter de vivre!»–,²⁶ Mallarmé i Rimbaud. Tots dos contrauran matrimoni per l'agost de 1937. Pel maig de 1939 la parella emigrà a Mèxic davant les amenaces per la militància antinazi de Noulet²⁷ i l'empitjorament de la situació a Europa: un any després les tropes nazis envairien Bèlgica.

A Mèxic Carner s'hi trobà a gust,²⁸ hi «portava la vida d'un digne professor».²⁹ Figura respectada, fora del grup dels combatius *Quaderns*

23. Sebastià J[osep] Carner i Tort (Capellades, 6-1-1850–Barcelona, 15-1-1935), periodista catòlic, el 1887 era redactor en cap d'*El Correo Catalán*, director (1902-1921) de la revista tradicionalista *La Hormiga de Oro*. Apassionat del teatre, va escriure un *Tratado de arte escénico* (1890). Vidu de Mariagna Puig-Oriol i Oliver (Barcelona, 1848–28-IV-1912).

24. Carmen de Ossa y Vicuña (Santiago de Xile, 1884–Beirut, 26-X-1935).

25. Vers de l'himne de difunts *Dies irae* (s. XIII): «tot secret clar serà».

26. Vid. Paul VALÉRY, *Le cimetière marin* (1920): «El vent s'aixeca... Intentem viure!»

27. Vid. Albert MANENT, «Pròleg». A: Josep CARNER, *Prosa d'exili (1939-1962)*, a cura d'Albert Manent, Barcelona, Edicions 62, 1985, p. 5.

28. És molt significatiu, en aquest sentit, el consell carnerià que recull el periodista i escriptor memorialista Artur Bladé, autor de *Benissanet* (1953), perquè expressa el tarannà vital de Carner a Mèxic: «He d'aconsellar-vos encara, en secret, de no seure massa a les cadires de l'Orfeó [de

de l'Exili (1943-1947, 26 núms.), de Joan Sales —«El capità Sales, / l'amo dels canons, / té dues cigales / i quatre collons; / i es menja les bales / enlloc de cigrons»—,³⁰ Lluís Ferran de Pol i Raimon Galí, que l'acusaven d'«òrsida», és a dir, de displicent, foteta i menfotista. Sigui com sigui, element apreciadíssim, malgrat alguns borinots, Carner hi feia una «vida de professor», ensenyava a la Universitat de Mèxic (UNAM) i a El Colegio de México, feia conferències, traduïa per al prestigiós Fondo de Cultura Económica; amb la seva muller fundaren la revista francòfila hispanofrancesa *Orbe* (1945-1946, 6 núms.).³¹ Va copresidir de manera testimonial la Junta de Cultura Espanyola i va ser cofundador de la revista d'aquesta entitat, *España Peregrina* (febr.-oct. 1940, 9 núms.), dirigida per José Bergamín, on col·laborarà de manera esporàdica.

I, és clar, com a membre més il·lustre de la poderosíssima Comunitat Catalana de Mèxic, participa en activitats, revistes, iniciatives, etcètera, de la diàspora catalana. Va ser en aquest marc en què entren en contacte Carner i Ferrer, «un dels activistes més tenaços de l'exili». ³² Sembla que el punt de contacte va ser la *Revista dels Catalans d'Amèrica*³³ (oct. 1939-gen.-febr. 1940, 4 núms.), la primera revista catalana dels exiliats a Mèxic feta a imatge i semblança de la *Revista de Catalunya*, en què Carner feia de manera altruista de director anònim, per evitar possibles incompatibilitats amb el subsidi de la SERE (Servei d'Evacuació dels Refugiats Espanyols), i n'escrivia els editorials inconfusibles. Sembla que la revista era finançada amb els fons de la Comissió Delegada del PSUC a Mèxic, que gestionaven Ramon Fabregat, Abelard Fàbrega, Ramir Ortega i Manuel Ferrandis, i va ser promoguda per M. Ferrer, entre d'altres.³⁴ Oberta la caçera de bruixes, Ferrer va ser expulsat del

Mèxic], perquè això us podria fer abaltir. No vull que defugiu les relacions amb els nostres compatriotes, però no oblideu que la gent més interessant d'aquest país són els mexicans...», vid. Artur BLADÉ I DESUMVILA (1907-1995), «Una visita a Josep Carner». A: *De l'exili a Mèxic*, Barcelona, Curial, 1993, p. 58. Originàriament publicat en A. BLADÉ I DESUMVILA, «Una visita a Josep Carner a Mèxic, l'any 1942», *Serra d'Or* (Barcelona), XII, núm. 128 (maig 1970), pp. 31-32.

29. Vid. Pere CALDERS, *Josep Carner, op. cit.*, p. 56.

30. Primera estrofa d'unes *Noxes còbles d'En Sales* (Santiago de Xile, 1943), atribuïdes a Pere Quart.

31. *Orbe. Revista Latina de Cultura General* (Mèxic, juliol 1945-maig 1946, 6 núms.), publicació de periodicitat bimestral en castellà i francès, dirigida per Emilie Noulet i Josep Carner. Hi col·laboraren Alfonso Reyes, Octavio Paz, Max Jacob, Paul Valéry, etc. Vid. Josep FERRER i Joan PUJADAS, «"Orbe", el Carner més cosmopolita». A: *Vigència de Josep Carner*, coordinat per Jordi Manent, Edicions de la Revista de Catalunya, 07, Barcelona, 2020, pp. 182-190.

32. Vid. A. MANENT, *Josep Carner i el Noucentisme, op. cit.*, p. 270.

33. Vid. un altre llibre imprescindible d'A. MANENT, *La literatura catalana a l'exili*, 2.ª ed., Barcelona, Curial, 1989 [1.ª ed. 1976], p. 73.

34. Un ressentit Pere Foix, sindicalista exiliat a Mèxic, sereno en un fàbrica, autor de populars biografies novel·lades de polítics mexicans destacats —Cárdenas, Juárez, Pancho Villa—, comenta

PSUC.³⁵ De fet, Ferrer ja se n'havia desmarcat, amb d'altres membres dissidents, amb els quals crearen el 1940 el Moviment Socialista d'Emancipació Catalana (MSEC, 1940-1941), llavor del futur Partit Socialista Català (1941-1950).

Ferrer, que era director de la Compañía General Editora (1940-1948),³⁶ fitxà Carner per dirigir un parell de col·leccions literàries, la Colección Mirasol i la Pequeña Colección Mirasol, per a les quals també feu traduccions.³⁷ També creà un pompós Institut Panamericà de Bibliografia i Documentació / Pan American Institute of Bibliography and Documentary Source, que publicaria un *Boletín Bibliográfico Mexicano* (1939-1965) eficient i útil, primer del seu gènere. Per a aquest Institut, Carner també faria traduccions espanyoles de títols de la World Peace Foundation de Boston.

Per la seva banda, a Mèxic, Carner publicaria la traducció castellana de *Nabí* (Mèxic, 1940), donada a conèixer abans que la versió catalana original (Buenos Aires, 1941)³⁸ i la peça dramàtica *El misterio de Quanaxhuata* (1943) –adaptada posteriorment al català en *El Ben Cofat i*

a Serra i Moret els «rumors» que corren pel Districte Federal: «Què fan els amics d'ací? Comencem per en Grijalbo. Aquest vingué carregat, vull dir amb la cartera ben farcida de bitllets facilitats per la direcció del Partit [PSUC] quan era a París, per tal que muntés una editorial. Ja fa uns mesos que funciona amb el nom d'Editorial Atlante, de la qual en són directors Sánchez Sarto i Ruiz Ponsetí, segons sembla –sense que us ho pugui afirmar–, amb un sou que oscil·la entre els mil i els mil cinc-cents pesos mensuals. Sou de ministre! Penseu que jo en guanyo cent trenta al mes i feu la comparació. En Grijalbo, que és l'administrador, diuen que també gaudeix d'un sou aproximat al dels directors. L'editorial en qüestió està muntada amb tot luxe en una mena de palauet al carrer Artes. Grijalbo i Ruiz Ponsetí formen part del quòrum de la direcció dient a tot amén. Estómacs agraiats? I Miquel Ferrer, que estava empleat a l'esmentada editorial, ha plegat i ara fa de gerent en una altra editorial, Compañía General Editora, S. A., Apartado postal 8.626, México D. F., de la qual és director el senyor Josep Carner, gran escriptor i diplomàtic de via estreta al meu modest entendre i, dit sigui de passada, persona molt poc recomanable moralment parlant. Els diners amb els quals s'ha organitzat aquesta nova empresa editora, segons rumors que jo no he tingut ni tinc interès a esbrinar, han sortit del SERE, del qual organisme el senyor Josep Carner és conseller amb sou de mil pesos al mes i altres enxufes. Duu una vida de ministre, però no de ministre de Mèxic, sinó com la dels ministres de qualsevol país europeu pròsper i sense preocupacions econòmiques.» (Mèxic, 25-x-1940). Vid. *Lletres de l'exili. Epistolari Manuel Serra i Moret & Pere Foix (1940-1963)*, a cura de Joan Pujadas, pròleg de Joaquim Ferrer, Barcelona, Fundació Pere Coromines, 2007, p. 37.

35. Vid. la carta d'un Joan Comorera enfollit: «Avui [Ferrer] és un traïdor, un trostkista, un de tants agents nazi-feixistes, camuflat de separatista i ultra-revolucionari», carta de J. Comorera a S. Carbonell i Puig del Grop Nacionalista Català de Santiago de Cuba (Mèxic, 3-vii-1942), reproduïda en Miquel FERRER I SANXIS, *Memòries (1920-1970)*, op. cit., p. 397, nota.

36. Vid. c. 25, n. 21.

37. Vid. A. MANENT, *Josep Carner i el Noucentisme*, op. cit., p. 350 [«Bibliografia», de M. Montserrat Martí i Bas].

38. Vid. Jaume COLL, «Introducció a la història del text», pp. 31-43. A: JOSEP CARNER, *Nabí*, introducció, edició i apèndixs de Jaume Coll, pròleg de Gabriel Ferrater, Barcelona, Ed. 62, 2012.

l'Altre (Perpinyà, 1951)– com a mostra d'agraïment al poble mexicà pel seu acolliment.

La Segona Guerra Mundial, sis anys i setanta-tres milions de morts després –Déu meu!– acabà el 8 de maig de 1945 amb la capitulació del Tercer Reich alemany: «The War Is Over!». Madame Noulet, reclamada per la Université Libre de Bruxelles, emprèn el camí de retorn amb el seu marit, Josep Carner. És en aquest punt on s'inicia aquest epistolari que teniu a les mans, en què es fa patent l'estima mútua, malgrat les diferències personals.³⁹

Carner havia estat acomiadat de Mèxic amb tots els honors i un gran sopar el 14 d'agost de 1945. La primera carta que obre aquest epistolari, datada a Nova York el 27 d'agost, on també rebé les atencions de la comunitat catalana de la Ciutat dels Gratacels, ens informa de l'embarcament el dia 31 d'agost. La carta següent, tramesa a Missenyora Maria Ferrer (Maria Serra, dona de M. Ferrer, devota carneriana a qui envia un quartet que comença «La tardorada arriba i el sol és fonedís»), datada en mar, ens assabenta de l'arribada al port d'Anvers el 10 de setembre de 1945. Ja instal·lat a Brusselles, Carner escriu a l'«amic Ferrer» fent-li saber que, tot i la seva resistència –fora d'un «cas d'absoluta necessitat»–, ha estat inclòs en el nou Govern de Catalunya. Acabada la Guerra Civil i iniciada la Guerra Mundial la política institucional catalana havia quedat en guaret per motius bel·lics evidents. El president Irla, president del Parlament de Catalunya, després de l'afusellament a mans franquistes del President Màrtir, Lluís Companys, la matinada del 15 d'octubre al castell de Montjuïc, assumí el càrrec tal com legalment li corresponia des del seu exili de Ceret, al Vallespir (Catalunya Nord), aleshores sota la jurisdicció del règim col·laboracionista de Vichy, mitja França ocupada pels Nazis. Lligats de peus i de mans, poques coses es podien fer en aquells moments a l'Europa continental. Cosa diferent passava a Amèrica, on es refugià el contingent més gran d'exiliats catalans, sobretot a Mèxic, on s'aplegà el gruix de la diàspora catalana. Després de la desfeta de la Guerra Civil els grans partits, fora de l'Esquerra (ERC), es van esmicolar entre

39. M. Ferrer parla d'una reticència inicial envers el poeta, mitigada per la seva xicota, que «era una gran admiradora dels seus versos i se'n sabia molts de memòria». D'altra banda, cal comptar amb les inevitables diferències ideològiques –Carner «no creia convenient el moviment independentista i sempre es declarava federal». Malgrat aquesta manca de coincidència, això no els impedí col·laborar en múltiples empreses i palesar-se, des de la legítima discrepància, respecte i estima, ben testimoniada en aquesta correspondència. Vid. Miquel FERRER I SANXIS, *Memòries (1920-1970)*, op. cit., p. 435.

baralles d'escala de veïns en un mosaic de partits i partidets amb les seves revistes i butlletins.⁴⁰ No cal ironitzar sobre aquest fet, al capdavall mostra també d'una vitalitat i d'una energia segons com prou envejable. Un cop acabada la guerra, però, la Presidència de la Generalitat es reactiva i es forma el primer i darrer Govern de Catalunya a l'exili (1945-1948) —«representants d'una voluntat nacional persistent»—, presidit per Josep Irla (ERC), i format per personalitats com el venerat Pompeu Fabra, el nostre poeta Josep Carner, Carles Pi i Sunyer, que havia impulsat des de Londres el respectat Consell Nacional de Catalunya (1940-1945) que durant l'ocupació nazi feu sovint tasques de representació de Catalunya, l'historiador Antoni Rovira i Virgili, el líder comunista Joan Comorera, el socialista Manuel Serra i Moret i Pau Padró, un sindicalista. La finalitat d'aquest Govern no era merament testimonial: pretenia recuperar la representació i l'activitat institucional del Govern legítim de Catalunya, i preparar un possible retorn al Principat. Era una idea, compartida també pel Govern Basc a l'exili, que el final de la guerra i la victòria de les forces aliades provocarien un canvi i farien caure la dictadura feixista de Franco: «Tothom està ben convençut que això s'acaba aquest any» (4-1-1946), escriurà un il·lusionat Ferrer. A l'interior, Josep Pous i Pagès havia creat un ampli, i clandestí, Consell Nacional de la Democràcia Catalana (1945-1952). Si es donava aquesta possibilitat, calia, doncs, estar preparats. Tot i que la teoria era més que plausible, la realitat fou totalment una altra. Mentre, però, la dura realitat es va anar fent patent de mica en mica, el caldo polític de les comunitats catalanes d'Amèrica va entrar en ebullició, com molt bé mostra la carta de M. Ferrer de finals de setembre d'aquell 1945: «la constitució del Govern Irla va caure com una mena de bomba atòmica», diu plàsticament, alhora que els rumors es desapareixen. Ferrer en contacte directe amb l'aleshores Honorable Senyor Josep Carner, conseller de la Generalitat de Catalunya, li demana informació de primera mà. També ens dona notícia d'una edició d'*Arbres* encallada a Mèxic, que finalment no aparegué fins al 1953, primer llibre inèdit de Carner publicat a Barcelona després de la Guerra Civil. Encara no un mes després, Carner torna a agafar la ploma per, entre d'altres coses, com l'enviament de la darrera versió del poema «La fi de Lluís Companys» (1944), llegit «en el Casal Català de Brussel·les ahir

40. L'escriptor V. Riera Llorca, només a Mèxic, en registra cinquanta-sis, vid. VICENÇ RIERA LLORCA, *Els exiliats catalans a Mèxic*, edició a cura de Josep Ferrer i Joan Pujadas, Barcelona, Curial, 1994, pp. 75-97.

15 d'octubre [de 1945]», per tal de fer-lo córrer entre les revistes de l'exili d'acord amb el criteri de «Missenyora»,⁴¹ tractament de cortesia carnerià, de to entremaliat, usat per referir-se a les consorts dels seus interlocutors, al·ludir de passada al «*simulacre* aviat per Irla»: «No hi estic gens engrescat», diu. En la carta posterior –25 d'octubre– s'hi referirà més extensament. Per part de Ferrer, les cartes amb informació d'índole política seran una constant, i això permet copsar quin era l'estat d'ànim d'una part de la «resistència» americana. Ferrer ho aprofita per donar a conèixer el parer del seu grup i carrega fort contra Comorera, a qui acusen, no sense raó, de sectarisme, i fins i tot de «canibalisme» polític. Ferrer, que sembla ben informat –«segueixo pas a pas tot el que passa dintre i fora de Catalunya» (16-V-1947)– ho comenta i ho comunica a un Carner, que reitera que «el meu deure és restar absolutament lleial al President Irla: únic deure i únic lligam» (20-XII-1946). El Govern Irla es va dissoldre gairebé un any després, el 22 de gener de 1948: la tossuda realitat d'una banda, i les tensions internes entre diversos membres del Govern així ho aconsellaren. Carner expressa la «necessitat de silenci darrera la fi del govern de la Generalitat en el qual jo era», alhora que nega, un cop més, cap mena d'aspiració en el món de la política: «sense dar-me l'aire d'ésser, ni haver volgut ésser, ni voler ésser, demà ni demà passat, absolutament res en política» (25-IV-1948). Actitud que «ve del fàstic que m'inspira el descoratjament, les baixes combinacions, la descomposició dels partits», tot i que aclareix que «no us penseu, tanmateix, que res d'això afecti la meua fe catalana» (1-I-1949). Malgrat aquesta declaració d'intencions, Carner tindrà una breu relliscada en el Govern de la República Espanyola, que provocarà la immediata carta de sorpresa i rebuig –«potser són ganes de comprometre el vostre nom i res més»– de Ferrer (3-III-1962), però que més aviat mostra, una altra vegada, l'alt prestigi que Carner tenia entre la classe política espanyola republicana. Aquest fet, però, va coincidir amb el moment en què es posava en marxa des de l'Interior la candidatura de Josep Carner al Premi Nobel de Literatura i n'entrebancava, i de quina manera, les possibilitats. Carner, tot i que en minimitzava la importància, renuncià immediatament al nomenament.

Incansable, Ferrer comenta de manera entusiasta l'abracadabrant iniciativa personal de fer un II Congrés Internacional de la Llengua

41. L'origen de *missenyor*, *missenyora* és medieval, però, segons Joan Coromines, «restaren en ús com a fórmules de respecte i adreçament fins al segle passat (s. XIX)», vid. J. COROMINES, *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana* [DECat], vol. VII, p. 820b23-44.

Catalana, i els preparatius engegats (c. 25, 21-IV-1948), quimera que ràpidament Carner desaconsella: «proposàveu un Congrés de la Llengua Catalana, que és una cosa que no es fa amb polítics, ni amb escriptors, ni amb vagues lletraferits, sinó amb filòlegs, un dels quals és a Prada [Fabra], l'altre a Nord-amèrica [Coromines] i l'altre a Barcelona [Casacuberta]».

Durant la dècada dels anys cinquanta les activitats del catalanisme van revifant a Catalunya: recordem que ens trobem, però, davant una política genocida lingüística i cultural en tota regla, en què la llengua i tota manifestació cultural, i ja no diguem política o social, és prohibida, perseguida i reprimida amb contundència per les autoritats franquistes. Malgrat tot, «*eppur si muove*».

Per la seva part, Ferrer deixa el món editorial —«les coses de l'Editora han acabat com el rosari de l'Aurora»—, torna a fer de llibreter a la Llibreria Misrachi: «un assalariat sense dissimuls», escriurà: «He retornat a la meua classe social, que és la que m'escau i prefereixo» (27-V-1950). «No aspiro a fer l'Amèrica», confessarà més endavant. «Els lleures els dedico a les coses que no donen i és quan treballo més a gust [...]» (2-XI-1952), i a fe de Déu que és veritat. I no només a Mèxic, on serà membre organitzador de la Conferència Nacional Catalana (Mèxic, 1953), i seguidament serà nomenat secretari del Consell Nacional Català, sorgit de l'anterior i eina d'internacionalització de la situació d'opressió de Catalunya i de defensa dels seus drets nacionals, que farà que Carner reconegui que «sort ha tingut Catalunya de tenir un apòstol com vós a Mèxic» (1-II-1962). Sinó també a casa: «Segueixo la producció catalana i l'espanyola de Catalunya sobre les nostres coses, al dia» (13-III-1951). I com a tal, està al cas de l'aparició —«*Exegi monumentum aere perennius*»⁴² de *Poesia* (1957), de Josep Carner, un magne volum relligat en pell vermella i el perfil del poeta gravat en or segons el dibuix de Xavier Nogués de 1928 a la coberta, gairebé mil pàgines de paper bíblia i 896 poemes revisats per l'autor, edició cuinada pel poeta Marià Manent i el seu fill Albert i publicada per l'Editorial Selecta de l'editor Josep M. Cruzet⁴³ i la seva mà dreta, Josep Miracle.

Es constaten les discrepàncies: «Seguim opinant diferent en la cosa política. Jo m'entossudeixo a creure que quan més fumut està tot,

42 Vid. Horaci, *Odes*, III, 30, 1: «He donat fi a un monument més durador que el bronze.», trad. de Josep Vergés, Barcelona, Fundació Bernat Metge, 1981.

43. Vid. Jaume COLL, «Els llibres de poesia de Josep Carner», *Catalan Review* (Liverpool), vol. VI, núm. 1-2 (1992), pp. 135-138.

més esforç és d'exigir als que no estan del tot desinflats» (25-v-1950), davant el «res de polítiques» carnerià: «Tot està en descomposició a l'exili. La millor cosa és servir la Catalunya futura, la informulada i informulable [...]» (7-v-1950) I, encara: «és l'idioma el que hem de voler que es salvi, per damunt de tot i de tots. Sense ell no tindrem cultura, personalitat política ni justícia social. Amic Ferrer, en l'exili, perduda tota esperança immediata, en dejuni de molt del que havíem tingut (i parlo ací de moltes menes de satisfaccions), envellint més que no ens plauria, resignant-se els uns a un retorn, mentre els altres, els que no en volem saber res, ens resignem a no retornar potser mai més, encara podem estar segurs, uns i altres, amb proves a la vista, que la nostra vella bandera triomfarà.» (10-III-1951)

Ferrer no fa cas de vegades de «la vostra dita que la vida és curta i que una carta de moltes planes no la llegireu» (Mèxic, 2-XI-1952), que efectivament en determinats casos Carner sembla complir.

Durant la dècada dels seixanta, Catalunya continuava sota la bota franquista, però començaven a aparèixer uns quants brots verds: es publica *Serra d'Or* sota el mantell de l'Abadia de Montserrat, Òmnium Cultural, entre multes i interdiccions, multiplica les seves activitats, es crea Edicions 62, que modernitzarà el panorama editorial català, etcètera. Entre els exiliats que no s'havien quedat pel camí o que encara no havien tornat, ja arribats a l'edat de jubilació, es plantejava el dilema de tornar o no tornar. La família Ferrer, l'any 1965, coincidint amb la seva jubilació, fa les maletes i retorna a casa: «no em fareu pas retret de claudicació» demana a un Carner que ja havia superat la vuitantena. El mateix Carner, envellit i amb la memòria boirosa —«desert el seny i l'esment atuit»—,⁴⁴ farà la darrera i controvertida visita a Catalunya poc abans de la seva mort l'any setanta, ara fa cinquanta-dos anys.

En una de les cartes d'aquest epistolari, de fet en la primera, Carner expressa que «la distància és com una orfenesa», orfenesa que nosaltres, catalans i catalanes del segle XXI, encara patim més, perquè la distància amb aquests interlocutors dels quals ens sentim orgullosament hereus s'ha fet eterna. Sens dubte que correspondències, com aquesta que teniu a les mans, era —i és— una manera de mitigar-la, mitigació que volem compartir amb totes les lectores i lectors.

44. Josep CARNER, «Fi del rei Jaume», *La Nostra Revista* (Mèxic), IX, núm. 74 (maig-set. 1954), p. 89.

INTRODUCCIÓ

Aquest Epistolari es clou amb un Annex de catorze documents, que aplega material col·lateral a la correspondència estricta, que pot ser útil en la contextualització d'algun fet al qual es fa referència en el cos epistolar. La resta són textos de Josep Carner, tots ells molt remarcables i de difícil localització. Concretament es tracta de tres discursos, una conferència i un article: els discursos pronunciats als Jocs Florals de Mèxic de 1942 i de París de 1948, i en l'acte d'homenatge al president Companys (1944), l'article «Josep Irla, president de la Generalitat» (1947) i la conferència en l'homenatge a Pompeu Fabra de l'any 1948.

Pel que fa a les qüestions tècniques de l'edició dels textos *–ratio editiones–* volem assenyalar que hem transcrit escrupolosament el text de la correspondència aplicant les convencions ortotipogràfiques típiques en aquest tipus d'obra. Hem esmenant, però, algun error ortogràfic o de picatge *–lapsus calami–* i rarament la puntuació. Hem anotat amb profusió el text amb el convenciment que els lectors sabran prescindir d'allò que no els convingui.

No volem acabar aquestes llargues ratlles sense mostrar el nostre agraïment sincer a diverses persones que ens han ajudat a l'hora de confeir aquesta edició: en primer lloc al savi pare Josep Massot, per acceptar editar aquest volum, que malauradament, tot i que en va tenir a les mans la versió definitiva, no haurà pogut veure imprès. També a fra Valentí Serra de Manresa i a Àlvar Maduell, per la seva amabilitat puntual en l'aclariment d'una consulta. Al caríssim amic Jordi Manent, per obrir-nos de bat a bat la biblioteca familiar i, molt especialment, a la Sra. Maria Lourdes Prades i Artigas, cap de la Biblioteca del Pavelló de la República, per haver-nos facilitat gentilment la tasca de recerca i publicació del fons que conserva de Josep Carner; també a l'arxivera Sra. Olga Giralt, per la seva professionalitat i amabilitat. A la Biblioteca de Catalunya, de Barcelona, per les facilitats prestades per a l'edició de les cartes de Miquel Ferrer que custodia. I finalment, *last but not least*, al savi carnerià Jaume Coll, marmessor de l'obra de Carner, la seva bona disposició envers aquesta publicació.

Josep FERRER I COSTA
Joan PUJADAS I MARQUÈS
Fundació Pere Coromines

EPISTOLARI

I. DE JOSEP CARNER A MIQUEL FERRER

[Nova York] 27 agost 1945

Amic Ferrer: probablement ens embarquem el 31.¹ Pràcticament tots els tràmits d'eixida estan llestos. Tenim ja domicili a Brusselles: 14, Avenue des Cerisiers.

No sé com estan de seguretat els paquets per a Bèlgica. Provem una cosa. Envieu, en rebent aquesta lletra, en 2 paquets, el Diccionari de l'Acadèmia Espanyola i el llibre anglès sobre Cristianisme i Cultura Clàssica,² que em corren molta pressa, a M. Walter Lorida, Ministère des Affaires Etrangères, Bruxelles (Belgium. Belgique); jo li poso un mot dient-li que em pendré aquesta llibertat. Car he de posar-me a traduir immediatament que arribi allà.

Tinc, per si us convé, la nova adreça de C. Pi i Sunyer:³

36 Moreland Court
Finchley Road
London NW2.

No sé encara quina serà la feina que potser em donarà l'amic belga. Demà hi dinarem. Soparé dimecres amb Fontanals,⁴ Carner R.⁵, Surenda⁶ i Miravittles!⁷

1. Un cop alliberada Europa del jou nazi, la Universitat de Brusselles reclamà Émilie Noulet perquè s'incorporés al seu lloc de professora. Així, l'agost de 1945 Carner i la seva esposa deixaren la capital mexicana i empengueren el retorn a Bèlgica en vaixell via Nova York.

2. COCHRANE, C. N., *Christianity and Classical Culture*, Oxford University Press, 1944, 523 pp. Efectivament Josep Carner en feu la traducció castellana: Charles Norris COCHRANE, *Cristianismo y cultura clásica*, traducció de José Carner, México, Fondo de Cultura Económica, 1949, 508 pp.

3. Carles Pi i Sunyer (Barcelona, 1888-Caracas, 1971), polític, economista i escriptor. Dirigí l'Escola Superior d'Agricultura de la Mancomunitat (1916). S'especialitzà en economia i ocupà càrrecs tècnics dins l'organització de la indústria tèxtil. Col·laborà en *La Publicitat* i *Revista de Catalunya*. Membre d'Acció Catalana, s'integrà a ERC (1932). Fou diputat a Corts (1931-1933), al Parlament de Catalunya (1932), conseller de Finances (1932-1933), ministre de Treball (1933) i alcalde de Barcelona (1934 i 1936-1937). Empresonat pels fets del Sis d'Octubre, recuperà l'alcaldia després del triomf del Front Popular. Fou conseller de Cultura de la Generalitat (1937-1939). S'exilià a França (1939) i a Londres. Presidí el Consell Nacional de Catalunya (1941-1945) i fou conseller de la Generalitat a l'exili (1945-1947). S'establí a Caracas (1952).

4. Josep Maria Fontanals (Mataró, 1894-Barcelona, 1967), industrial. Emigrà a Nova York durant la dècada dels anys vint, on muntà una fàbrica de banyadors. Fou el principal promotor del Casal Català de Nova York, nascut de la fusió de diverses entitats catalanistes (1939), que presidí, i un dels tres signants de l'apel·lació a les Nacions Unides, feta per exiliats als EUA, en defensa dels drets nacionals de Catalunya (1945). Tornà a Barcelona durant la dècada dels anys seixanta.

Feu-me el favor d'enviar 10 exemplars del 1.^r núm. d'*Orbe*⁸ a Miss Marguerite Mespoulet,⁹ l'adreça de la qual ja teniu, i vulgueu servir la revista, començant pel núm. 1 a Herbert Steiner,¹⁰ C. o. Zimmer 285 Riverside New York City. I 6 exemplars del primer número, amb prospectes i tarifa d'anuncis a la meua filla, Anna Maria Carner,¹¹ Hotel Santa Lucia, 82, Bank Street, New York City. I 1 exemplar del *Misterio de Quanaxhuata*¹² (en vaig deixar 2).

El llibre italià que era damunt la taula és d'Attolini. Tè telèfon Ericsson, i allí trobareu la seva adreça.

5. Josep Carner i Ribalta (Balaguer, 1898-Simi Valley, Califòrnia, 1988), polític i escriptor. Exiliat a París durant la dictadura de Primo de Rivera, fou redactor d'*Estat Català* (1923-1925). Acompanyà F. Macià a Moscou (1925), fou un dels dirigents del complot de Prats de Molló (1926) i milità en el catalanisme radical. Cap de premsa del Parlament de Catalunya (1933-1936), s'exilià a Nova York (1939), on dirigí la revista *Free Catalonia* (1942-1944). És autor dels poemaris *Càntic d'amor* (1934) i *L'alegre vianant* (1969), de l'assaig *Els catalans en la descoberta i colonització de Califòrnia* (1947), d'obres de teatre, articles i d'unes *Memòries* (2009). Rebé la Creu de Sant Jordi (1985).

6. Joan Ventura i Sureda (Palamós, 1884-Nova York, 1960), polític i militant catalanista. De jove emigrà a Mèxic (1902), d'on es traslladà als EUA. Treballà a la Paramount Pictures i fou dirigent del Centre Català de Nova York. Destacà per les seves constants rectificacions i rèpliques en cartes al director a la premsa nord-americana en tot allò que feia referència a Catalunya. Col·laborà en les revistes *Ressorgiment* i *Catalunya* de Buenos Aires.

7. Jaume Miravittles i Navarra (Figueres, 1906-Barcelona, 1988), polític i escriptor. Enginyer industrial, milità al CADCI, a Estat Català i formà part del grup paramilitar Bandera Negra (1923). Marxà a França (1925), on prengué part en els fets de Prats de Molló (1926). Exiliat a París, en retornar a Barcelona (1930) fou empresonat fins a l'adveniment de la República. Ingressà al BOC i a ERC (1934) i fou secretari del Comitè de Milícies Antifeixistes i Comissari de Propaganda de la Generalitat. Creà la productora Laya Films i la distribuïdora Catalònia Films. Col·laborà en *L'Opinió*, *L'Hora* i *La Humanitat*. S'exilià de nou a França (1939-1940), on dirigí *El Poble Català*; a Mèxic (1941-1944), i a Nova York (1944-1963), on col·laborà en *Spanish Information*, butlletí del govern republicà espanyol a l'exili. Retornà a Catalunya (1963) i col·laborà en *El Correo Catalán*, *Tele-estel* i *Tele-eXprés*. Publicà *Crítica del 6 d'octubre* (1935), *Catalans a Madrid* (1938), *Los comunicados secretos de Franco, Hitler y Mussolini* (1977), *D'Europa a Amèrica* (2009), etc.

8. *Orbe. Revista Latina de Cultura General* (Mèxic, juliol 1945-maig 1946, 6 núms.), publicació de periodicitat bimestral en castellà i francès, dirigida per Emilie Noulet i Josep Carner. Hi col·laboraren Alfonso Reyes, Octavio Paz, Max Jacob, Paul Valéry, etc. Vid. Josep FERRER i Joan PUJADAS, «"Orbe", el Carner més cosmopolita». A: *Vigència de Josep Carner*, coordinat per Jordi Manent, Edicions de la Revista de Catalunya, 07, Barcelona, 2020, pp. 182-190.

9. Marguerite Mespoulet (París, 1880-Nova York, 1965), professora universitària francesa. Fou vicepresidenta de la International Federation of University Women (IFUW).

10. Herbert Steiner (Göppingen, 1927), historiador alemany. Professor de la University of California, fou becat per la Fundació Guggenheim per investigar sobre Recerca Nuclear (1960-1961).

11. Anna Maria Carner de Ossa (Barcelona, 1916-Ginebra, 1994), filla gran del poeta. Estudià a París i al Wellesley College (EUA). Treballà a la Paramount Pictures i a l'ONU. S'establí a Ginebra, on treballà com a intèrpret simultània i feu traduccions per al Bureau International du Travail, i a París (1948), on fou professora d'una escola de traducció i interpretació.

12. José CARNER, *Misterio de Quanaxhuata*, Mèxic, Ediciones Fronda, 1943, 126 pp. Posteriorment versionat en català en *El Ben Cofat i l'Altre. Llegendes en cinc actes* (Perpinyà, Proa, 1951), obra de teatre que inaugurarà, amb el núm. 93, la nova singladura dels llibres de color taronja de la Biblioteca «A Tot Vent», ara des de la Catalunya Nord.

Cal enviar 1 *Misterio de Quanaxhuata* en nom meu a Benjamín Carrión, a casa de Pareja.

I telefonar, si us plau, a la Srta. Margarita Quijano, a casa del Sr. Quijano que viu al carrer del Mirto (telèfon Ericsson) per si vol recollir el llibre *Western Civilisation*, relligat i feixuc, que suposo que recollíreu a casa.

Excuseu tantes de molèsties. Però la distància és com una orfenesa.

Ja heu vist el govern legalista, dretista i anacrònic que han fet els espanyols.¹³ Em diuen ací que les gestions de C. Pi Sunyer van per bon camí.

Estem plens de fatiga: del viatge, de les freqüentacions burocràtiques, dels dinars i sopars, de les visites, de les compres. La dona¹⁴ diu que Nova York és més barat que Mèxic.

Miraré de tornar-vos a escriure.

Els nostres millors afectes per a vós i Madame.¹⁵ Una bella abraçada a tots dos, amb l'afecció predilecte de

Josep Carner

Original manuscrit a dues cares. Un full. Fons: CRAI Biblioteca Pavelló de la República.

13. Fa referència a la reunió de les Corts espanyoles, un cop acabada la Guerra Mundial, el 17 d'agost de 1945 a Mèxic, que van escollir Diego Martínez Barrio president interí de la República espanyola a l'exili: «José Giral, republicà integèrrim, home de moderació i de bon sentit, ha estat encarregat pel president Diego Martínez Barrio de formar el govern de la República. Evacuades les consultes del cas, la formació ha estat constituïda definitivament pels següents ministres: Afers estrangers, Fernando de los Ríos; Finances, Augusto Barcia; Justícia, Alvaro de Albornoz; Defensa, general Hernández Sarabia; Governació, Torres Campaña; Educació nacional, Miquel Santaló; Emigració, Trifón Gómez; Navegació, Indústria i Comerç, Manuel de Irujo. Als demés ministres Ángel Ossorio, Lluís Nicolau d'Olwer i Luis Jiménez de Asúa no se'ls ha atribuït departament especial. † Els senyors Prieto i Tarradellas als quals s'havia ofert un lloc en el govern, no l'han acceptat, per raons de salut el primer i personals el segon.» Vid. «Constitució del Govern de la República», *Quaderns d'Estudis Polítics, Econòmics i Socials* (Perpinyà), núm. 8 (agost 1945), p. 1.

14. Émilie Noulet (Auderghem, 1892-Koksijde, 1978), romanista i crítica literària belga. Estudià Filologia Romànica a Brusselles. Contragué matrimoni amb Josep Carner (10-VIII-1937) i emigraren a Mèxic, on s'establiren (1939-1945). Alliberada Europa, passaren a Bèlgica (1945), on fou professora de la Universitat Lliure de Brusselles (1953-1962). Feu estudis sobre Paul Valéry i Stéphane Mallarmé i traduí al francès autors hispanoamericans. Fou investida doctora *honoris causa* per la Universitat de la Sorbona (1963). Vetllà per l'expansió de l'obra i la conservació del patrimoni escrit del seu marit.

15. Maria Serra i Rosselló (Rubí, 1907-Barcelona, 1981), modista. Esposa de Miquel Ferrer, s'exilià a Tolosa de Llenguadoc (1939), i a Mèxic (jul. 1939). Retornà a Catalunya el juny de 1965.

2. DE JOSEP CARNER A MARIA SERRA

En mar, 9 set. 1945

Senyora Maria Ferrer, sàpiga i entengui que, pel que sento dir, demà a la tarda arribarem a Anvers. Per si de cas, li poso aquestes quatre ratlles. El viatge no ha pas anat malament. Digui al seu burgès que, en un sopar íntim que m'oferiren els catalans de Nova York lligats amb la política de Pi Sunyer arribarem a un perfecte acord, de manera que si veig o escric a C. Pi li podré exposar el parer unificat dels catalans de EE.UU. i de Mèxic (i àdhuc dels de Cuba, segons l'amic Gilabert,¹ que va per aquella illa i diu que sap el que s'hi pensa). Però en quant a l'afer de la federació de Comunitats, la qual plenament accepten, desitjarien tenir-ne ells la iniciativa, i crec que fóra bona política de deixar-los-la.

Digui, si li plau, al mateix subjecte, que li agrairé que doni a la Comercial (assegurances) com adreça la Cia. General Editora: i que si li he demanat que enviés cent pesos a la noia² –el 15 de setembre– és perquè els altres 25 han de respondre de l'afer de la dita assegurança.

Finalment, una cosa per a vostè tota sola (i que ningú no s'hi fiqui). Veus-la ací:

La tardorada arriba i el sol és fonedís.
Una gavina rauca em diu la benvinguda.
Mullen el front que esmenta el tròpic, i us saluda,
plugim de les onades, plujola de cel gris.

Sempre devot seu

Josep Carner

Original manuscrit a dues cares. Un full. Fons: CRAI Biblioteca Pavelló de la República.

1. Fa referència a Tomàs Gilabert i Romagosa (Reus, 1905-l'Havana, 1977). Emigrà a Cuba (1926). Fou tresorer del Centre Català de l'Havana (1949).

2. Fa referència a Anna Maria Carner de Ossa.

L'Epistolari Josep Carner & Miquel Ferrer
que tenu a les mans
s'inicià durant l'Any Carner 2020,
que coincidí amb la pandèmia mundial de coronavirus,
i s'acabà d'imprimir l'octubre de 2022,
enmig de la terrible guerra d'Ucraïna.

LAUS CATALONIÆ

«Tot cor és ple de veus.»

Josep CARNER, *Nabí*, II, 30

Correspondència d'exili aplega totes les cartes conservades entre el poeta Josep Carner (1884-1970) i el polític Miquel Ferrer (1899-1990). El conjunt és format per vint-i-cinc cartes carnerianes que, un cop acabada la seva etapa mexicana, ressegueixen el darrer sojorn belga del poeta, ja instal·lat el matrimoni Carner & Noulet a Brussel·les, la capital del país imaginat «si fossin el meu fat les terres estrangeres»; la resta d'epístoles —quaranta-sis— són d'un Ferrer que no abandonaria la capital mexicana fins a jubilar-se l'any 1965 per reincorporar-se a la pàtria.

Carner i Ferrer es van conèixer a Mèxic al final de la Guerra Civil, on tots dos van desembarcar com a exiliats. Ferrer, que havia estat empresonat per la seva activitat política, milità al BOC, que es diluí en el PSUC. Fou secretari general de la UGT de Catalunya.

El periple vital de Josep Carner és molt més conegut: escriptor precoç, dotat d'un do de llengua privilegiat i d'una tècnica poètica prodigiosa, amb la ironia, la facècia i l'humor com a senyes d'identitat, estava cridat a ser el representant poètic del Noucentisme i un dels més grans escriptors europeus de tots els temps.

Des del respecte que crea l'amistat, aquesta correspondència també anirà posant de relleu les diferències polítiques entre tots dos: «Vol-dria que aquesta estrofa, que vós m'inspireu —i això és un secret entre nosaltres dos— es completés amb la necessària evocació d'una fe inextingible: “Enllà com som de la pairal pedrera, / malalts i a mitja llum, / no farem mai carreus amb polseguera / ni capitells amb fum”.»

Publicacions de l'Abadia de Montserrat